

ОСОБЛИВОСТІ СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАНУ

Анотація. В статті розглянуто методи та інструменти стимулювання інноваційної діяльності в Україні

Ключові слова. Інноваційна діяльність, методи стимулювання інноваційної діяльності, інструменти стимулювання інноваційної діяльності, інноваційна знижка, прирестний податковий кредит.

FEATURES OF STIMULATION OF INNOVATIVE ACTIVITY IN UKRAINE

Abstract. The article considers methods and tools for stimulating innovation in Ukraine

Keywords. Innovative activity, methods of stimulating innovative activity, tools of stimulating innovative activity, innovative discount, incremental tax credit.

Відставання економічного розвитку України від сучасних економік світу можливо скоротити прискореним розвитком, який може забезпечити активізація інноваційної діяльності суб'єктами господарювання. Нововведення сприяють підвищенню продуктивності праці, що, в свою чергу, обумовлює зменшення виробничих витрат та підвищення конкурентоспроможності господарюючих суб'єктів, створенню робочих місць та підвищенню якості людського капіталу. Крім того, впровадження інновацій сприяє підвищенню загального рівня добробуту населення та приносить більшу користь суспільству, ніж окремому підприємству. Копіювання досвіду інноваційно успішних країн світу не доцільне у зв'язку з впливом об'єктивних і суб'єктивних факторів. У зв'язку з цим, в кожній державі окреслено індивідуальну траєкторію інноваційного розвитку.

За останнє десятиліття Україні вдалось покращити свої позиції в глобальному інноваційному індексі. Так, якщо в 2010 р. Україна займала 61 місце, то в 2020 р. піднялася до 45. Слід зазначити, що конкурентними перевагами України наразі залишаються високий рівень освіти і грамотності населення. Водночас за показником наукоємності ВВП України протягом останніх 10 років склалася тенденція зниження. Зокрема, в 2010 р. доля витрат на дослідження і розробки у ВВП складала 0,6 %, а вже в 2019 р. зазначений показник знизився до 0,43 % і показав найгіршу динаміку за останнє десятиліття [1]. Емпірично виявлено як наукоємність ВВП впливає на технологічний рівень розвитку країни. Так при значенні цього показника 0,4-0,5% наука виконує соціально-культурну функцію; 0,6-0,9% - підтримує сформований технологічний потенціал; при значенні вище 0,9% - забезпечує економічний розвиток суспільства [2]. Слід зазначити, що на законодавчому рівні передбачено, що держава забезпечує бюджетне фінансування наукової і науково-технічної діяльності у розмірі не менше 1,7 відсотка валового внутрішнього продукту України [3]. В Європейському Союзі інтенсивність НДДР, що характеризується долею витрат на дослідження і розробки у ВВП, також не досягла цільового рівня 3% в 2020 р. Проте зростання витрат на НДДКР щорічно на 1%, починаючи з 2000 р., сприяло підвищенню наукоємності ВВП в Європейському Союзі від 1,81% в 2000 р. до 2,19 % в 2018 р.

Закономірним є питання про те, як стимулювати інноваційні процеси в нашій державі. Методи регулювання інноваційних процесів з боку держави прийнято ділити на прямі та опосередковані. Прямі методи більш ефективні в період становлення національних соціо-економічних систем та в періоди криз, а інструменти опосередкованих методів доцільно використовувати в ефективно функціонуючих збалансованих національних економіках. Оскільки в Україні сфера інноваційної діяльності знаходиться в скрутному становищі, то актуальними стають питання побудови ефективної моделі інноваційного розвитку та формування ефективної державної інноваційної політики. Проте бюджетні

можливості хронічно обмежені, а опосередковані методи, відповідаючи сутності ринкової економіки, відносно невичерпні та мають більший потенціал. Слід зазначити, що протягом останнього десятиліття в країнах Європейського Союзу було встановлено рівень інноваційно орієнтованих закупівель на рівні 2-5% від обсягу державних закупівель. Так, якщо в 2019 р. в Україні вартість публічних закупівель склала 581,3 млрд грн, то відповідно до європейській практиці 11,626-29,065 млрд грн повинні були поповнити інноваційну сферу.

Слід зазначити, що в Україні на законодавчому рівні системно не окреслені інструменти непрямих методів стимулювання інноваційної діяльності, серед яких особливої уваги заслуговують фіскальні стимули. Інноваційно активні підприємства, створюючи високотехнологічні продукти, вкладають більше фінансових ресурсів та частка доданої вартості у складі собівартості їх продукції значно вища в порівнянні з іншими продуктами. У зв'язку з цим зазначені підприємства несуть більші ризики та мають більше податкове навантаження. На жаль, в Україні в нормативно-правовому полі не тільки не ідентифіковано поняття низько-, середньо- та високотехнологічної продукції, а також не виокремлено категорії пільгового оподаткування операцій щодо виробництва та постачання зазначеної продукції.

Критерій наукоємності продукції не є вирішальним при наданні податкових пільг, яких діє в Україні близько 180. Так, наприклад, до 1 січня 2025 р. звільняються від сплати податку на прибуток, ПДВ суб'єкти літакобудування, що підпадають Закону України "Про розвиток літакобудівної промисловості", з 1 січня 2013 року до 1 січня 2023 року, звільняються від оподаткування ПДВ операції з постачання програмної продукції, до 31 грудня 2022 р. звільняються від сплати земельного податку підприємства, діяльність яких пов'язана зі створенням космічної техніки. Преференції з боку держави високотехнологічним підприємствам досить обмежені і системну державну підтримку більшість інноваційно активних підприємств в Україні, на жаль, не відчуває. В багатьох випадках підставами надання податкових пільг є угоди між урядом України та урядами інших держав та між урядом України та міжнародними організаціями.

Серед фіскальних стимулів слід виділити інструменти, що успішно використовуються у світовій практиці і мають перспективи в нашій державі, зокрема, інвестиційна знижка, прирістний податковий кредит, зарплатний податковий кредит, прискорення амортизації основних засобів, пов'язаних з дослідженнями та розробками та ін. Залучення підприємницького сектору до інноваційної діяльності на етапі дослідно-конструкторських робіт можливе в тому числі завдяки застосуванню вищезазначених податкових інструментів, які сприятимуть зменшенню періоду окупності капіталу.

Інвестиційна знижка - це зменшення бази оподаткування на суму інноваційних витрат капітального характеру. Інвестиційна знижка є однією з найбільш розповсюджених податкових пільг для господарської діяльності інноваційних підприємств. Сутність інвестиційної знижки полягає у тому, що база оподаткування податком на прибуток зменшується на обсяг здійснених у звітному періоді інвестиційних витрат інноваційного характеру.

Прирістний податковий кредит має цільову спрямованість і передбачає зменшення податку на прибуток на суму, що складає певний відсоток від витрат на НДДКР. При цьому різниця між сумами інноваційних витрат підприємства попереднього та звітного періодів і є розміром податкового кредиту (пільги) при сплаті податку на прибуток за результатами діяльності звітного періоду. Зазначена преференція має поворотний, строковий та платний характер, проте відсоткова ставка нижча за ринкову. Слід зазначити, що У Верховній Раді зареєстровано законопроект №3063 "Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо надання платникам податків податкового інвестиційного кредиту", згідно якого інвестиційний податковий кредит може бути наданий на строк до шістдесяти місяців суб'єктам підприємницької діяльності, які здійснюють реалізацію інвестиційних, інноваційних, інфраструктурних та інших проектів [4].

Для розвитку та збалансування сектору інноваційної діяльності економіки дуже важливо стимулювати і інструменти грошово-кредитного методу регулювання. Своєчасний та оперативний доступ потенційно інноваційно активних підприємств до фінансових ресурсів також має важливе значення. У зв'язку з цим важливо розвивати інноваційну інфраструктуру, зокрема, венчурні фонди.

Підсумовуючи вищевикладене слід зазначити, що сфера інноваційної діяльності є одним із елементів складної соціо-економічної системи, проблеми та перспективи якої слід розглядати у взаємозв'язку з іншими національними та світовими проблемами. Підвищення рівня добробуту та освіти населення, сприятливе інституційне середовище, здорова конкуренція, відсутність корупції,

розвиток інноваційної інфраструктури та банківського сектору – це фактори, які сприятимуть розвитку інноваційної діяльності в Україні. Треба створювати умови, за яких суспільство демонструватиме попит на інновації, а суб'єкти господарювання матимуть стимули займатися інноваційною діяльністю при послідовній та системній підтримці держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Наукова та науково-технічна діяльність в Україні у 2019 році: науково-аналітична доповідь / Т.В. Писаренко, Т.К. Куранда та ін. – Київ, 2020. 109 с.
2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/programmno-tselevaya-model-otsenki-naukoemkosti-vvp/viewer>
3. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> (дата звернення: 25.02.2019).
4. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо надання платникам податків податкового інвестиційного кредиту : Проект Закону від 13.02.2020 3063-IX. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68136

Шаталова Людмила Семенівна, кандидат економічних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу розвитку підприємництва Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень Національної академії наук України, Одеса, email: Shatalovaliudmyla@gmail.com

Shatalova Liudmyla S. – PhD in Economics, associate professor, senior researcher of the Entrepreneurship Development Department of The Institute of Market Problems and Economic & Ecological Research of National Academy of Sciences of Ukraine, email: Shatalovaliudmyla@gmail.com